

leveleknek milyen kis töredéke maradt fenn, és hogy a kötet gondozója — sok irányban eredménytelenül zárult kutatásai után — most már csak az e kötet támasztotta visszhang eredményességében reménykedik. Éppen ezért vetődik fel e kötetek olvastán (is! — immár hányadszor!) a megvalósulás előtt álló irodalmi múzeum megteremtésének a szükségessége. Hisz az irodalom berkeitől sokszor igen távolra sodródott, örökösök-utódok számára nemegyszer a szó szoros értelmében véve is mázsányi gond mindannak megőrzése, amit az irodalomban benne élt íróelőd annak idején megőrzésre érdemesnek talált, s amelynek pótolhatatlan értéke épp egy ilyen kiadói esemény alkalmával válik újra kétségbevonhatatlanná.

Íme, milyen sokfelé ágaznak e két leveleskönyv támasztotta gondolatok! S milyen sokfelé mutatnak — feladatként — maguk a megjelent kötetek! Mert sürgető feladat:

— irodalmi hagyatékaink szakszerű megóvása;

— a napjainkig megőrzött anyag szakszerű feldolgozására alkalmas új erők kinevelése;

— a dokumentumanyag megbízható feldolgozásához elengedhetetlen irodalomtörténeti segédmunkálatok elvégzése;

— az anyag további áldozatokat és fáradságot nem ismerő közzététele, a kiadás külső és belső feltételeinek biztosítása;

— és végül, de egyáltalán nem utolsósorban: az így feltáruló irodalomtörténeti anyag körültekintő beépítése irodalmunk múltjának arculatába.

Egy önmaga iránt felelősséget hordozó kultúrában minden eredmény új tenivalók forrása is.

Ez a két kötet is az.

MAROSI ILDIKÓ

Természetes találkozás

Ha az ember negyedszázada, pontosabban huszonhat éve újságíró, és szereti a mesterségét, be is tartja annak íratlan játékszabályait. Hogy sohasem a riporter vagy az interjúkészítő személye a lényeges, hanem a kiválasztott riport- vagy interjúalanyé.

Ez a megtiszteltetés, hogy a *Korunk* szerkesztősége erre a találkozóra meghívott, talán az első és egyedüli alkalma életemnek, amikor az én személyes indításhaimról is beszélhetek. Mert talán nem is kell sokat bizonygatnom, hogy valamiféle belső indíték vagy belső kényszer nélkül ilyen hosszú éveket emésztő munkák, mint a Céh és Helikon levelesládája, nem születnek. Méghozzá, hogy úgy mondjam, a szerkesztőségi munkám melletti „másodállásban“, népes család ellátása és kiszolgálása mellett. Nem fogok ezzel kapcsolatosan nagy szavakat pufogatni, inkább helyzetem jellemzésére elmondom azt, hogy pár évvel ezelőtt megérkezik Balogh Edgár számtalan, lexikonügyben írt leveleinek egyike, aki szerint én vagyok a legöregebb „lexikissza“. A kislányom olvassa a címzést: „Marosi Ildikó író, szerkesztő és cseléd.“ Freudi félreolvasás volt, a levélen ugyanis ez állt: „Marosi Ildikó író, szerkesztő és családja.“

Az „író“ is csak amolyan, munkára jobban serkentő bók, mert én bőven megelégszem az újságírói állással; nagyon tiszteltem az alkotást, de semmivel sem érzem alacsonyrendűbbnek az emberi cselekvést és az azt megőrkítő dokumentumot. Mint ahogyan nem érzem magam még csak irodalomtörténésznek sem. Nincs is alapképzettségem ehhez a címhez, hiszen nem filológia szakot végeztem, hanem színjátszó rendezői diplomám van.

Hogyan lettem hát rendezői képzettséggel az újságírás mellett, mondjuk, kutató is? Szerencsével. Szerencsés koincidenenciák, vagy olyan emberekhez való közelség révén, akik akaratlanul is ebbe az irányba terelték az utamat. És olyan munkahelyek háttérjével, ahol a főnökeim, előbb Sütő András, később Huszár Sándor, fél szemüket behunyva, hagyták vagy támogatták ezt a munkámat is.

Azt, hogy rendezői szakot végeztem, megint a véletlennek, nagyobb szavakkal a történelmi kényszerűségeket köszönhetem. A középiskola XI. osztálya után a dogmatizmus korára jellemző érveléssel eltanácsoltak a továbbtanulástól [...], bár apai nagyapám s nagyanyám föld nélküli, írástudatlan nyárádmenti parasz-

1. ERDŐS I. PÁL: VERS II.

2. JOZSA JÁNOS KERÁMIAI

tok voltak, anyai nagyszüleim magyarul nem tudó megyesi szászok — apám már Budapesten szerzett építőmesteri képesítést, s tervező- és építkezési irodája volt 1944-ben, majd a háború után ő vezette Marosvásárhely újjáépítését, a felrobantott gátat, hidakat, villanyművet építette, s élete végéig a marosvásárhelyi tervezőintézet megbecsült mérnöke volt — de hát ez 1950-ben másképp minősült.

En még megpróbáltam egy utolsó lehetőséget: felvételiztem a színiakadémiára, mert akkoriban a művészeti intézetekbe való beiratkozáshoz nem kellett érettségi, azt menet közben tettük le — és felvettük. További szerencsém az volt, hogy az egyik színház történet-tanárom Szentimrei Jenő lett, aki legelőször a bűvárkodást, a könyvtári adatgyűjtést megszerettette velem. Dolgoztam az egyetemi éveim alatt már a *Művelődés* szerkesztőségének is, s ezért aztán végzés után nem a Székely Színházhoz való rendezői kinevezést, hanem a *Művelődés* színházi rovatának vezetését választottam. Követtem Bukarestbe a férjemet (mert már a harmadéven egybekeltünk), aki vegyészdiplomával szintén az újságírást választotta.

A *Művelődés*nél dolgoztam négy évet, bejártam az ország minden zugát, ha esett, ha fagyott, különösen és kivétel nélkül az egyházi ünnepeket kellett terepen, családtól távol töltenünk mint a kommunista sajtó munkatársainak. Megtanultam a lelkiismeretes anyagfelvételt és a hosszú elemző cikkek írását. De nem a saját nevemen, [...] s letterem Farkas Ildikóból Marosi Ildikó, még eggyel szaporítva az egy főre eső Marosiak számát. A Marosi név is történelmi „behatás”: Molter Károly fiai a visszanyerésedések erősödése idején magyarosították a nevüket, illetve vették fel édesanyjuk, Marosi Zsófia vezetéknevét.

Aztán következett két év állástalanság [...]. Hazaköltöztünk Marosvásárhelyre, ahol egyszer csak behívatott Sütő András az *Új Élet* szerkesztőségébe, s azt kérdezte, elmennék-e hozzá portásnak, vagyis félnormás újságírónak, mert éppen akkoriban kapott egy 500 lejes portási állást. Boldogan! [...] Itt dolgoztam 14 évig, megtanultam — képeslapnál lévén — röviden írni, és megint nagy szerencsémre rovatvezetőm Kemény János lett, akitől rengeteget tanultam, hallottam, akit nagyon szerettem és tiszteltem — és akit iszonyatos korán szólított el közülünk a halál. Szerintem élete főműve az életrajzi regénye lett volna, melynek csak az első kötete készülhetett el, de már nem érte meg a megjelenését, mert beteg lett, amikor a helikoni idők és a kolozsvári színház körüli emlékeit kezdte gyűjteni, frissíteni. Halott volt, amikor a *Kemény Zsigmond Társaság levelesládája* jegyzeteihez értem. Mennyit segíthetett volna a helikoni dolgok tisztázásában!

Marosvásárhelyen, ahogy a valóságban is bekerültem a Molter család Köteles Sámuel utcai otthonába, személyesen megismertem a romániai magyar irodalom jóformán minden művelőjét. Vagy az emlékezetben élő régieket. Itt lakott 1949-ben bekövetkezett haláláig Sényi László császári és királyi kamarás is, a Kemény Zsigmond Társaság egykori főtitkára. Az ő különös figurájáról szóló családi legendák vittek el a Teleki Tékába a hagyatékát megnézni — s ebből lett a Kemény Zsigmond-kötet.

Készült aránylag rekordidő alatt: úgy emlékszem, négy esztendő dolgoztam rajta, s ezen kezdem beletörni az ún. tudományosságba, hála Dávid Gyula önzetlen segítőkészségének. A könyvnek mérsékelt visszhangja volt, de megnyitott előttem minden további utat. S ha valamikor egyesek számára luxusnak tűnt a kiadása, az idő minket igazolt. A későbbi rendelkezések értelmében a Sényi-hagyaték is átkerült a Teleki Téka állományából az Állami Levéltárba.

A *Közelképeket* az *Új Élet* napi feladataként kezdtük Erdélyi Lajossal. De a beszélgetések során már egyre többször bukkant fel a Helikon és a Céh fogalma; ekkor mértem fel, hogy az ellenkező oldalon állnak milyen központi helyet foglal el emlékeiben, mennyi gyűlölet vagy szép emlék fakad fel e név hallatán.

A helikoni leveleskönyv ötlete mégsem az enyém, hanem a Kriterioné, a Domokos Gézáé. Ő ajánlotta fel a kötet szerkesztését miután Szemlér Ferenc elkészült a *Helikon* költészeti antológiájával. Tudtam már, mibe vágok bele, de nem számolhattam azzal, hogy közben a *Lexikon* leáll, és nekem újra mindent pótolva, a semmiből kell előbányásznom valamennyi adatot és dátumot; hogy az eltelt hét év alatt az idő kiűt a sorból annyi kortársat, a könyvnek megérdemeltem és igazán örülni tudót. Kós, Bartalis, Olosz, Szemlér, Franyó, Kádár Imre, Kovács Lászlóné, Szántó Györgyné, Horváth István és még hányan hiányoznak közülünk. Nem számolhattam az újabb intézkedésekkel, melyek sok forrás felkutatásától eleve eltérítettek. Hogy bizonyos könyvtárakban nem lehet katalógust nézni, és folytathatnám ezt az anyag! megszorításokig. De nem akarom, főleg a fiatalokat, a kallódó értékek felkutatásától elriasztani. Nem hálás ez a munka, hiszen a gyűjtő még csak nem is szerző, még a könyvtári katalógusok sem tüntetik fel a nevét...

De gondoljunk csak az elvégzendő munkákra. Csak amik mellett én elmentem, vagy amelyekből igen keveset, csupán a kötet anyagába illőt merítettem.

Rengeteg a heverő anyag itthon és másutt is. Érintetlenül átvészelt az időket az Olosz-, Áprily-, Reményik-, Tompa-, Berde-levelezés, remek anyagok vannak a Makkai- és Bánffy-hagyatékban, a Krenner Miklóséban, kiadatlan Dsida prózai hagyatéka, a Kuncz-levelezés vagy a Tessitori Nóráé. De ezt a sort szaporíthatnám sokáig.

Még csak azt szeretném elmondani, mennyire örülök annak, hogy éppen a *Korunk* szerkesztősége tartotta érdemesnek a helikoni időket felvillantó kötet tárgyalását. Számomra ez nemcsak szimbolikus, de — hogy úgy mondjam — természetes.

Az erdélyi szellemiség kiemelkedő egyéniségének és ma is követendő példaképének Kuncz Aladárt érzem, aki megmaradásunk alapjának a minőséget tekintette, erdélyi és európai értelemben. Az alkotás és írás minőségét. Ezt a szellemiséget képviselte később írásban és életében Molter Károly is, akinek dolgozószobája falán békésen megfér a Bánffy Miklóstól kapott díszlevelv és Diamant Izsó ex librise. Akinek a lakásában a háborús pusztításkor éppúgy menedéket találtak Salamon Ernő kéziratái, mint a koronkai Tholdalagi-könyvtár régi könyvritkaságai. Így és ezért érzem én ezt a mostani találkozást — természetesnek.

SZABÓ ZSOLT

Magam mentsége

Tisztelt hallgatóság, kedves egybegyűltek!

Mindenekelőtt hadd köszönjem meg a *Korunk* szerkesztőségének, hogy e baráti kör nyilvánossága elé bocsátotta a gondozásomban megjelent *Benedek Elek irodalmi levelezése 1921—1929* első kötetét, amely a tavalyi kettős évforduló, az író születésének 120., halálának 50. évfordulója alkalmából látott napvilágot. A kötet ismertetése, értékelése nem tisztzem, inkább az előmunkálatok közben fölmerült gondokról s a velük kapcsolatos töprengésekről számolnék be.

A romániai magyar irodalom felszabadulás előtti történetével foglalkozó számára rengeteg vesződséget okoz és mérhetetlen többletmunkát jelent az a tény, hogy a korszakkal foglalkozó, összefoglaló igényű tanulmányokhoz, folyóiratcikkekhez, könyvkiadók által igényelt előszavakhoz képest aránytalanul kevés a napi aprómunkára, elsőkézből vett adatokra támaszkodó közlemény. Hiányzik az az intézmény, amely a kutatók nemzedékeinek egymásra épülő munkáját tervszerűen össze tudná hangolni. Pedig éppen a Benedek Elek Emlékház avatóünnepségén hangzott el konkrét igény formájában egy olyan kutatóközpont létrehozása, amelynek feladata a romániai magyarság sajátosságaiból adódó problémák tanulmányozása lenne, s amely többek között irodalmi örökségünk szakszerű, tudományos feltárási feltételeit is képes volna megteremteni. A Kritérium Könyvkiadó igyekszik kielégíteni az ilyen irányú társadalmi elvárásokat, megpróbálva összehangolni, irányítani a szétszórta folyó egyéni munkálatokat. Az irodalmi örökség számbavételénél maradván, elegendő utalnunk itt az Irodalmi Könyvkiadónál indult, immár közel két évtizedes *Romániai Magyar Írók* sorozatra, amely nemcsak eredeti művek újraközlését tűzte célul maga elé, hanem különböző dokumentumok, írói levelezések hozzáférhetővé tételét is. Így kerülhetett sor a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Társaság levelesládája és Gaál Gábor levelei után a ma terültre került két kötetre. Nem az elfogultság mondatja velem, de a Kritériumnak annyi más sikeres kiadványa mellett ezek is, nem sokkal megjelenésük után, már könyvritkasággá váltak, bizonyítva, hogy nemcsak a szakma szűk rétegeihez, de a széles olvasóközönséghez is szólnak az effajta publikációk.

Amint azt már a kötetben szóvá tettem, tisztában vagyok azzal, hogy az idestova tízeszázados gyűjtőmunkát csak lezárni lehet, befejezni semmiképpen. A háborús és egyéb pusztítások ellenére is gazdag a feltáratlan, de több-kevesebb utánajárással, szerencsével hozzáférhető irodalmi hagyaték, írói levelezés. Mert szinte mindegy, hogy köz- vagy magántulajdonban alusszák Csipkerózsika-álmukat ezek a hagyatékok vagy hagyaték-töredékek; egyformán nehéz hozzájuk férni, sokszor még hét pecsét és aláírás vagy a közbenjáró rokonok, ismerősök ajánlása sem elegendő ahhoz, hogy az ember kézbe vehessen egy-egy levelet. Hol vagyunk még